

ӘОК: 33.338.2

Смагулова Асель Нурлановна

Экономика ғылымдарының кандидаты, ҚазИГЗУ, Семей қаласы

Аимкулов Рахат Ашкенович

доктор PhD, КазГЮИУ, г.Семей

e-mail: rahataim@mail.ru

Байбусинова Жанар Достановна

«Экономика» мамандығының докторанты, ҚазИГЗУ, Семей қаласы

e-mail: Zhanara7777@mail.ru

Еренхан Манчук

«Экономика» мамандығының докторанты, ҚазИГЗУ, Семей қаласы

КӘСІПОРЫННЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЖҮЙЕСІ ШЕҢБЕРІНДЕГІ БАСҚАРУ ӘДІСІ

Мақалада индустрияландыру саясаты мен шетел инвестицияларын тарту және ұстау, өндіру өнеркәсібі кәсіпорнының халықаралық бәсекеге қабілеттілігі және оларда шешім қабылдаудың әртүрлі нұсқаларын дайындайтын математикалық және эвристикалық модельдерді қолдану шарттары мен экономикалық орта жағдайының өзара әсерін есепке алу жолдары толықтай қарастырылған. Инновациялық инфрақұрылымды дамыту құралы мен экономиканың түрлі салаларында ұдайы өндіріс серпінін жеделдету және қазақстандық аймақтардағы инвестициялық трендтердің ерекшелігі жазылған.

Түйін сөздер: экономика, инновациялық дамыту, инфрақұрылым, индустрияландыру саясаты, бәсеке, инвестициялық-ресурстық трансформация.

В статье подробно рассматриваются политика индустриализации и привлечения и удержания иностранных инвестиций, международная конкурентоспособность предприятия добывающей промышленности и способы, с помощью которых они могут учитывать влияние экономической среды на использование математических и эвристических моделей, которые готовят различные варианты для принятия решений. Особенности развития инновационной инфраструктуры и ускорения динамики непрерывного производства в различных секторах экономики и особенности инвестиционных тенденций в регионах Казахстана.

Ключевые слова: экономика, инновационное развитие, инфраструктуры, политика индустриализации, конкуренция, преобразование инвестиций и ресурсов.

The article covers in detail the policy of industrialization and foreign investment attraction and retention, the international competitiveness of the extractive industry enterprise, and the ways in which they can take into account the effects of the economic environment on the use of mathematical and heuristic models that prepare different options for decision making. Features of innovative infrastructure development and acceleration of the dynamics of continuous production in various sectors of the economy and the specifics of investment trends in the regions of Kazakhstan.

Keywords: economics, innovative development, infrastructure, industrialization policy, competition, investment and resource transformation.

Индустриялық-инновациялық дамытудың бағдарламасы «Қазақстан - 2050» Стратегиясында берілген ұзақ мерзімді мақсаттар мен елдің даму бағытын ескеретін болады және «Экономика салаларының бәсекеге қабілеттілігі» саясаты мен «Технологиялық жаңарту және цифрлық жүйеге көшу» реформасының шеңберінде Қазақстан Республикасының 2050 жылға дейін дамуының Стратегиялық жоспарының бастамаларына негізделеді.

Индустрияландыру саясаты сабақтастығын сақтайды және өндіру өнеркәсібінің тапсырмаларын орындауға топталатын болады. Ол инвестициялық климатты дамыту бойынша қабылданған бағдарламалар, шетел инвестицияларын тарту және ұстау, экспортты жылжытуға, жаппай жұмыс бастылықты

қамтамасыз етуге, жалпы инфрақұрылымды, цифрлық инфрақұрылымды, сонымен қатар аймақтарды дамытуға ұштасатын болады. Индустриялық-инновациялық дамытулар Бизнесі дамыту және қолдау бойынша, АӨК дамыту бағдарламалары, қызметтер салаларының бірығай бағдарламасымен жүзеге асырылатын саясатты ескеретін болады.

Индустрияландыру саясатының соңғы нәтижесі – өндіру өнеркәсібі кәсіпорнының халықаралық бәсекеге қабілеттілігі. Бұндай нәтижеге қол жеткізу қазақстандық тауар экспортының өсуімен, номенклатураның кеңеюі және «күрделенуімен», сонымен қатар ішкі нарықта шетел жеткізушілерімен сәтті бәсекелестігімен расталады [1].

Әлеуметтік-экономикалық ортадағы процестерді басқару жүйелері тізбегінде

операторы бар жүйелер ретінде жіктеледі. Бұл кәсіпорында басқару жүйесі құрылған модельдер мен алгоритмдерді әзірлеудің бір ерекшелігін ұсынады. Әдеттегідей, бұл функция оператор үшін шешім нұсқаларын дайындайтын шешімдерді қолдау жүйелерін басқару цикліне енгізу арқылы ескерілді. Мұндай жүйелердің маңыздылығы басқару объектілерінің күрделілігі мен қиын формальды есептерді шешудің алгоритмдерінің артуына байланысты өседі. Шешімдерге қолдау көрсету жүйесінің дамуы физикалық объектілер әдісіне айналған кезде көптеген мәліметтермен жұмыс істейтін зияткер көмекшілер ретінде олардың функционалдығын дамыту бағытында жүруі әбден мүмкін.

Шешімдерді қолдау жүйелері - шешім қабылдаушыға шешім қабылдаудың әртүрлі нұсқаларын дайындайтын математикалық және эвристикалық модельдер мен әдістерге негізделген автоматтандырылған ақпараттық жүйеге жатады. Шын мәнінде, мұндай жүйе басқарушылық шешімдердің уақытылы қабылдануының құралы болып табылады.

Кәсіпорынның инновациялық жүйесі шеңберіндегі ұсынылған әдістің үш блогы ретіндегі орны: әзірлеуге арналған инновациялық жобаларды іске қосу блогы; нарыққа инновациялық жобалардың нәтижелерін іске қосу блогы; кумулятивті қисықта өлшенетін параметрдің тән аймақтарын қадағалау блогы. Кәсіпорынның сыртқы ортасы мен инновациялық жүйесінің өзара байланысы көрсетілген, ол бойынша инновацияларды тарату ортасының өзгермелі сипаттамалары туралы ақпарат келіп түседі.

Инновацияларды тарату процесін басқару әдісі инновациялар портфелінің кестесін моделдеу бойынша қадамдардың жүйелігінен және ортаның жай-күйін, сондай-ақ ағымдағы инновацияның шығу уақытын өзгертетін нарықтық ортаға инновациялардың шығу кестесін іске асырудан тұрады.

Шешімдерді әзірлеу кезінде траекторияның ағымдағы аймағын тексеру жүргізіледі. Бұл әдістің жаңалығы инновациялар мен экономикалық орта жағдайының өзара әсерін есепке алу, нарыққа шығарылған инновациялар қисық сату траекториясын қадағалау болып табылады. Енгізілген параметрлерді пайдалану тарату ортасының бейсызық қасиеттерін, алдыңғы жобалардың кейінгі жобаларға әсерін ескере отырып, жобаларды іске қосу уақытының нақтыланған

сәттерін алуға, сондай-ақ агенттік тәсіл негізінде ұсынылған имитациялық модельде шешімдерді тексеруге мүмкіндік береді. Инновацияны әзірлеу кезеңінде де, коммерцияландыру кезеңінде де нарыққа шығарылатын инновациялардың өзара әсерін ескере отырып, оларды іске қосу сәті мен инновация түрін (қолдаушы немесе үзік) анықтай отырып, әдіс кәсіпорынның өндірістік қызметінің нәтижелілігін арттыруды қамтамасыз етеді [2].

Инвестициялық қызмет халық шаруашылығының инновациялық инфрақұрылымын дамыту құралы ретінде анықталады.

Елдегі инновациялық үдерістер, экономиканың түрлі салаларында ұдайы өндіріс серпінін жеделдету, қоғамдық институттарды, ғылыми-білім беру және кәсіпкерлік инфрақұрылымдарды жаңғырту маңызды инвестициялық жобаларды іске асырусыз мүмкін емес. Бірақ қаржыландыру кезеңдерін жүзеге асыру жолында әлеуметтік-экономикалық жүйелердің нақты қолда бар инновациялық әлеуетін тиісті дәрежеде пайдалануға мүмкіндік бермейтін құқықтық, сондай-ақ ұйымдық-мониторингтік сипаттағы кедергілер туындайды.

Келтірілген пікірлерді бөле отырып, қазақстандық аймақтардағы инвестициялық трендтердің ерекшелігін мынадай негізгі аспектілер бойынша ерекше талдау орынды болып табылады:

- 1) түрлі инвестициялық процестердің инновациялық дамуға ықпалының тиімділігі;
- 2) экономикалық және әлеуметтік ақталу контекстіндегі инвестицияларды (инвестицияланатын салалар) қосу нүктелері;
- 3) инвестицияларды елден тыс жерлерде орналастыру үрдістері;
- 4) инвестициялық-өсімін молайту процестерін ынталандырудың баламалары.;
- 5) ҚР-дағы инвестициялық белсенділікті арттырудан күтілетін экономикалық нәтижелер.

Инвестициялаудың қандай да бір көздерін пайдаланудың тиімділігі, олардың экономикалық өсуге және елдегі жаңарту процестеріне әсері жөнінде ғылыми ортада өтіп жатқан түсініксіз контекст екенін атап өтуге болады. Сондықтан капитал салымдарының мониторингі әрбір жекелеген жағдайда кеңістік және уақытша кесінде жүргізілуі, инвестицияланатын салалар бойынша ажыратылуы және әлеуметтік-

экономикалық жүйелерді жаңғыртудың қандай да бір нәтижелеріне әсер ету дәрежесі бойынша нақтылануы тиіс.

Жедел инновациялық серпіліс, озық даму, артта қалуды динамикалық еңсеру қажеттілігі туралы пікірлерді қалыптастыратын ғылыми басылымдарға шолу, ең соңында, инновациялық белсенділікті арттыру, өз кезегінде, аталған іс-шаралардың тиімділігі төмен іске асырылу себептері туралы пікірталасқа әкеледі. Бұл ретте жетекші экономистердің инвестициялық-ресурстық трансформацияларды жүзеге асыру жөніндегі жеткілікті пысықталған және сандық негізделген ұсынымдарын ел басшылығы іске асыруға қабылдайтынын мойындау қажет, бірақ жаңғыртуға арналған оңтайлы бағытты тиісті шамада қамтамасыз етпейді. Бірақ бұл мәселе мемлекеттегі болып жатқан инновациялық-инвестициялық үдерістердің ауқымдылығы мен әр түрлі бағыттылығына байланысты өте күрделі болып табылады, ол әлеуметтік-экономикалық және инфрақұрылымдық аумақтық саралаумен сипатталады.

Отандық және шетелдік инвесторлар, әсіресе жеке инвесторлар, өтелімділік мерзімі ұзақ және бірінші айларда қайтарымы төмен жаһандық жобаларды қаржыландыруға мүдделі емес, әсіресе, егер салымдар елде заңды түрде басым болуға және оның экономикалық қауіпсіздігін қамтамасыз етуге тиіс өңдеуші сектормен байланысты болса. Бұл жағдайда мемлекеттік құрылымдардың негізгі міндеттерінің бірі экономиканың қайта өңдеу секторын дамытуға шетелдік капитал салымдарын қайта бағдарлау және қолдау және отандық алыпсатарлық қор нарығында жұмыс істейтін шетелдік инвесторлардың жұмыс істеу ережелерін қатаңдату болып табылады. Сонда өңірлердегі жаңғырту процестерін тиімді қаржыландыруды

қамтамасыз ететін және ынталандыратын әлеуметтік-маңызды және инфрақұрылымдық жағдайларға қатысты мәселе туындайды.

Аумақтық инвестициялық процестерді ұйымдастыру мәселелерін зерттеу шеңберінде мынадай қол жеткізілген ғылыми нәтижелерді көрсету мүмкін болады.

Өңірлерде инвестициялық-өсімін молайту іс-шараларының әлеуметтік-экономикалық маңыздылығын айқындайтын неғұрлым маңызды бағыттар жаңартылған негізде жүйелендірілген.

Мезоинвестициялық талдаудың бар тәсілдерден айырмашылығы, жұмыста капитал салымдарының өңірлік инновациялық процестерге, инвестициялаудың басым объектілеріне, халық шаруашылығының түрлі салаларын қаржыландырудың тиімділігіне, сондай-ақ инвестициялық тартымдылықты арттырудың баламаларына әсер ету дәрежесі бойынша кешенді мониторинг ұсынылған. Аумақтардың негізгі капиталына қаржы салымдарын тартудың теңгерімді саясаты елді кешенді жаңғырту жағдайында инновациялық процестерді барынша тиімді және сапалы генерациялауға мүмкіндік беретіні анықталды. Өңірлер бойынша салықтық және басқа да ынталандыру преференцияларын бөлу тетіктері қысқа мерзімді кезеңде ең аз залал болған кезде ел бюджеті үшін экономикалық-статистикалық әдістерді қолдана отырып, сапалы аспаптарға негізделуі мүмкін [3].

Индустриялық-инновациялық саясатты одан әрі жүргізу бастамалардың бірнеше тобында қарастырылады. Мықты жақтарды пайдалана отырып, бар мүмкіндіктерді іске асыру және барлық мүмкіндіктерді пайдалану үшін әлсіз жақтарға инвестициялар, сонымен қатар тәуекелдер мен қауіп-қатерлерді өтеу үшін әлді жақтарды пайдалана отырып, ескертпелі іс-шараларды жүргізу болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасын индустриялық-инновациялық дамытудың 2020-2024 жылдарға арналған тұжырымдамасы.
2. Basic Solver – Algorithms and Methods Used [Электронный ресурс]. 2016г.
3. Модели и метод управления процессом распространения инноваций с учетом их взаимного влияния в социально-экономических системах, Цветкова Н.А, 2018 г.

Смагулова Асель Нурлановна

Лауазымы: экономика ғылымдарының кандидаты, «Бизнес және басқару» кафедрасының аға оқытушысы, Казак инновациялық гуманитарлық заң университеті

Пошталық мекен-жайы: 071400, Қазақстан Республикасы, Семей қаласы, Абая көшесі 94

Аимкулов Рахат Ашкенович

Лауазымы: Қазақ инновациялық гуманитарлық – заң университеті «Бизнес және басқару» кафедрасының аға оқытушысы, PhD докторы

Пошталық мекен-жайы: 071400, Қазақстан Республикасы, Семей қаласы, Абая 94

Ұялы. тел: 87015824463

Байбусинова Жанар Достановна

Лауазымы: Қазақ инновациялық гуманитарлық – заң университетінің «Экономика» мамандығының докторанты, Семей қаласы, Қазақстан

Пошталық мекен-жайы: 071400, Қазақстан Республикасы, Семей қ., Абай көшесі 14

Ұялы. тел: +7 775 858 86 16

Еренхан Манчук

Лауазымы: Қазақ инновациялық гуманитарлық – заң университетінің «Экономика» мамандығының докторанты, Семей қаласы, Қазақстан

Пошталық мекен-жайы: 071400, Қазақстан Республикасы, Семей қ.,

Ұялы. тел: +7 775 858 86 16

Кәсіпорынның инновациялық жүйесі шеңберіндегі басқару әдісі

Смагулова Асель Нурлановна

Должность: кандидат экономических наук, старший преподаватель кафедры «Бизнес и управление», Казахский гуманитарно-юридический инновационный университет

Почтовый адрес: 071400, Республика Казахстан, г. Семей, ул. Абая 94

Аимкулов Рахат Ашкенович

Должность: доктор PhD, старший преподаватель кафедры «Бизнес и управление» Казахского гуманитарно – юридического инновационного университета г. Семей, Казахстан

Почтовый адрес: 071400, Республика Казахстан, г. Семей, ул. Абая 94

сот. тел: 7015824463

Байбусинова Жанар Достановна

Должность: докторант Казахского гуманитарно-юридического инновационного университета

Почтовый адрес: 071400, Республика Казахстан, г. Семей, ул. Абая 14

сот. тел: +7 775 858 86 16

Еренхан Манчук

Должность: докторант Казахского гуманитарно-юридического инновационного университета

Почтовый адрес: 071400, Республика Казахстан, г. Семей.

сот. тел: +7 775 858 86 16

Методы управления в инновационной системе предприятия

Smagulova Asel Nurlanovna

Position: PhD in Economics, Senior Lecturer, Department of Business and Management, Kazakh Humanitarian Law Innovation University

Mailing address: 071400, Republic of Kazakhstan, Semey city, Abaya, 94

Aimkulov Rakhat Ashkenovich

Position: Doctor PhD, senior lecturer of the department "Business and Management" of the Kazakh Humanitarian Law Innovation University of Semey, Kazakhstan

Mailing address: 071400, Republic of Kazakhstan, Semey city, Abaya, 94

Mob.phone: 87015824463

Baibussinova Zhanar

Position: PhD student Kazakh Humanitarian Juridical Innovative University

Mailing address: 071400, Republic of Kazakhstan, Semey.

Mob.phone: +7 775 858 86 16

Erenkhan Manchuk

Position: PhD student Kazakh Humanitarian Juridical Innovative University

Mailing address: 071400, Republic of Kazakhstan, Semey.

Mob.phone: +7 775 858 86 16

Methods of management within the innovative system of the enterprise